

XX ASR BOSHLARIDA TURKISTONDA ZAMONAVIY TIBBIY MUASSASALARNING KENGAYISHI

*Muallif: **Bozorov Umid Narzulla o'g'li** —
tarix yo'nalishi bo'yicha magistr*

Annotatsiya: Mazkur tezisda XX asr boshlarida Turkiston o'lkasida shakllangan zamonaviy tibbiy muassasalar tizimi, ularning hududiy kengayishi, ijtimoiy hayotdagi o'rni hamda sog'liqni saqlash sohasidagi islohotlar tahlil etiladi. Shuningdek, mahalliy aholi orasida ilmiy tibbiyotga bo'lgan munosabat o'zgarishi va imperiya siyosatining bu jarayonga ta'siri yoritilgan.

Kalit so'zlar: Turkiston o'lkasi, tibbiy muassasa, shifoxona, ambulatoriya, vrach, feldsher, dorixona, Rossiya imperiyasi.

XIX asr oxiri – XX asr boshlariga kelib, Turkiston o'lkasida tibbiyot tizimi yangi bosqichga ko'tarildi. Rossiya imperiyasining mustamlakachilik siyosati o'lkaning ijtimoiy-iqtisodiy tuzilmasini o'zgartirib, sog'liqni saqlash sohasiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Harbiy maqsadlarda tashkil etilgan tibbiy punktlar asta-sekin fuqarolik ahamiyatiga ega bo'lgan muassasalarga aylantirildi. Bu jarayon o'lkaning siyosiy va iqtisodiy markazlari – Toshkent, Samarqand, Farg'ona va Andijon shaharlarida eng avvalo namoyon bo'ldi.

XX asr boshlariga kelib, Turkistonda tibbiy muassasalar soni sezilarli darajada ortdi. 1900-yillarda o'lkada 25 dan ortiq kasalxona, 40 ga yaqin ambulatoriya va 50 dan ortiq dorixona faoliyat yuritgan. Ulardan ayrimlari Rossiya imperiyasi budjetidan moliyalashtirilgan bo'lsa, boshqalari mahalliy hokimiyatlar va xayriya jamiyatlari hisobidan saqlangan. Toshkent shahridagi Harbiy gospital o'sha davrning eng yirik tibbiy maskani hisoblanib, nafaqat harbiylar, balki tinch aholiga ham xizmat ko'rsatgan. Samarqand, Qo'qon, Marg'ilon, Skobelev (hozirgi Farg'ona) va Termiz shaharlarida ham viloyat darajasidagi shifoxonalar faoliyat olib borgan. Bu muassasalar epidemiyalar davrida – xususan, 1892-yilgi vabo, 1905-yilgi chechak va 1911-yilgi tulyaremiya kasalliklari paytida – aholiga tibbiy yordam ko'rsatishda katta rol o'ynagan.

Shu davrda tibbiy xizmat sifatini oshirish maqsadida Rossiya hukumati Turkistonda sanitariya inspektorlari, epidemiologlar va veterinariya shifokorlari lavozimlarini joriy etdi. Bu mutaxassislar o'lka bo'ylab tibbiy nazoratni yo'lga qo'yish, suv manbalarini dezinfeksiya qilish va aholini sanitariya qoidalariga o'rgatish bilan shug'ullanganlar. Dorixonalar tarmog'ining kengayishi ham tibbiyot tizimining muhim bo'g'ini bo'ldi. Toshkent, Samarqand, Farg'ona, Xiva va Buxoroda ochilgan dorixonalarda asosan Rossiyadan keltirilgan farmatsevtik mahsulotlar sotilgan. Biroq,

mahalliy aholining ehtiyoji va an'anaviy tabobatga ishonchi sababli dorixonalarda dorivor o'simliklar, xalq tabobatida qo'llaniladigan moylar va tabiiy kukunlar ham mavjud bo'lgan.

Mahalliy kadrlar tayyorlash maqsadida 1910-yilda Toshkentda vrach-assistentlar tayyorlov maktabi ochildi. Bu o'quv dargohida asosan mahalliy yoshlar tibbiy ko'nikmalarga ega bo'lib, feldsherlik va sanitariya sohasida xizmat qilishni boshladilar. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 1914-yilda Turkiston o'lkasida 200 dan ortiq tibbiyot xodimlari faoliyat yuritgan bo'lsa-da, bu ko'rsatkich aholining ehtiyojiga nisbatan juda kam edi.

Tibbiy muassasalarning kengayishi bilan bir qatorda, ayollar tibbiyoti va bolalar salomatligi masalalari ham kun tartibiga chiqdi. 1910-yillarda Toshkent va Samarqandda "Qizlar uchun tibbiy yordam uylari" tashkil etilib, ayol vrachlar ishtirokida faoliyat olib bordi. Bu, o'z navbatida, mahalliy aholining zamonaviy tibbiyotga nisbatan ishonchini oshirishda muhim rol o'ynadi. Shunga qaramay, tibbiy xizmatlarning asosiy qismi shahar markazlarida to'plangan bo'lib, qishloq joylar aholisi sog'liqni saqlash tizimidan deyarli chetda qolgan. Rossiya imperiyasi ma'muriyatining siyosati ko'proq harbiy va ma'muriy markazlarni qamrab olganligi tufayli, hududiy nomutanosiblik saqlanib qoldi. Shuningdek, tibbiyot xodimlarining yetishmasligi, dori vositalarining qimmatligi va tibbiy infratuzilmaning sustligi ham tizim rivojini cheklab qo'ydi.

Biroq, bu jarayonlarning o'zi ham o'lka tarixida katta yangilik edi. Chunki ilgari xalq tabobati asosida faoliyat yuritgan Turkiston jamiyatida endilikda ilmiy tibbiyot madaniyati shakllanib, sog'lom turmush tarziga oid tushunchalar asta-sekin kengayib bordi. XX asr boshlarida Turkistonda zamonaviy tibbiy muassasalarning kengayishi mustamlaka sharoitida bo'lsa-da, sog'liqni saqlash tizimining shakllanishi uchun zamin yaratdi. Tibbiyot muassasalari sonining ortishi, dorixonalar faoliyatining kengayishi va mahalliy tibbiy kadrlar tayyorlanishi o'lka jamiyatida sog'lom turmush madaniyatini rivojlantirdi. Shu bilan birga, tibbiyot tizimining notekis rivojlanishi, kadrlar yetishmovchiligi va chekka hududlarda tibbiy xizmatning sustligi bu sohadagi islohotlarni murakkablashtirdi. Shunday bo'lsa-da, mazkur davr jarayonlari keyinchalik Turkiston o'lkasida milliy tibbiyot tizimining shakllanishiga poydevor bo'ldi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. История здравоохранения в Туркестане. – Ташкент: Изд. АН УзССР, 1960.
2. Turkiston viloyatining gazet. – 1904–1912 yillar sonlari.
3. Xo'jayev A. O'lkada tibbiyot tizimining shakllanishi va rivoji. – Toshkent: Fan, 1981.

4. Mirzayev S. Turkiston o'lkasida ijtimoiy tibbiyot tarixi. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2005.
5. Abdullayev M. Turkistonda sog'liqni saqlash tizimining tarixiy bosqichlari. – Toshkent: O'zMU nashriyoti, 2014.
6. Saidov N. Rossiya imperiyasi davrida Turkiston o'lkasida tibbiy islohotlar. – Toshkent: Istiqlol, 2010.
7. Karimova Z. Tibbiyot va jamiyat: Turkiston o'lkasida sog'liqni saqlash madaniyati. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2018.
8. P. G. Makarov. Sanitarnoye delo v Turkestane. – Sankt-Peterburg,